

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 24 marca 2016 r.

Adam Bodnar

IV.567.1.2016.BB

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Warszawa**

Rzecznik Praw Obywatelskich zbadał sytuację prawną osoby, w stosunku do której toczyło się postępowanie na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz. U. z 2014 r., poz. 24 ze zmian.). Okazuje się, niestety, że przyjęte w powołanej ustawie rozwiązania prowadzą do przymusowego przetrzymywania tej osoby w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym – bez podstawy prawnej.

Ustawodawca zdecydował, że postępowanie wobec osób objętych zakresem stosowania ustawy będzie toczyło się przed sądem okręgowym na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, stosowanych odpowiednio – z modyfikacjami wynikającymi z samej ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. (art. 2 ust. 2 i 3 ustawy). W ramach owych modyfikacji przejęto rozwiązania typowe dla procesu karnego: obowiązkowy udział prokuratora w postępowaniu (art. 2 ust. 4 ustawy), obowiązkowy udział obrońcy w przypadku osoby z zaburzeniami psychicznymi (art. 12, art. 15 ust. 1 *in fine*), możliwość rejestracji danych biometrycznych (art. 17 ustawy), konieczność sporządzenia opinii przez dwóch biegłych psychiatrów oraz możliwość obserwacji psychiatrycznej (art. 11 i 13 ustawy). Nie zmienia to jednak faktu, że przebieg postępowania oraz zasadnicze konstrukcje i instytucje procesowe, obowiązujące w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., są właściwe dla postępowania cywilnego.

W świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego jest zasadą, że wykonaniu podlega wyłącznie orzeczenie prawomocne, bądź opatrzone klauzulą natychmiastowej wykonalności (por. art. 777 § 1 pkt 1 kpc); reguła ta obowiązuje również w postępowaniu nieprocesowym, w ramach którego postanowienie orzekające co do istoty sprawy staje się

skuteczne, a jeżeli wymaga wykonania – także wykonalne, po uprawomocnieniu się (art. 521 § 1 kpc). Wyjątkowo kodeks określa wcześniejszą wykonalność orzeczenia sądowego, np. zgodnie z art. 578 § 1 kpc postanowienia sądu opiekuńczego są skuteczne i wykonalne z chwilą ich ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą ich wydania. Jednak skuteczność i wykonalność orzeczenia sądu cywilnego zasadniczo związana jest z jego prawomocnością.

Podstawą umieszczenia w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym jest orzeczenie prawomocne; wynika to także z art. 18 ustawy, który reguluje czynności sądu po uprawomocnieniu się orzeczenia, oraz jej art. 19, określającego termin stawienia się podsądnego do Ośrodka.

Wcześniejsze wykonanie orzeczenia może nastąpić w sytuacji zabezpieczenia wniosku na podstawie art. 755 kpc: jednak, co okaże się istotne dla dalszych rozważań, zabezpieczenie upada w ciągu miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia uwzględniającego wniosek (por. art. 757 kpc).

Z powyższego wynika zatem, że o ile w obrocie prawnym nie funkcjonuje bądź prawomocne postanowienie o uznaniu danej osoby za stwarzającą zagrożenie (życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób) i umieszczeniu jej w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym, bądź przynajmniej postanowienie sądu wydane w przedmiocie zabezpieczenia, a dotyczące umieszczenia w Ośrodku, to nie istnieją podstawy dla przebywania tam jakiegokolwiek osoby, nawet jeśli była ona podmiotem postępowania przewidzianego w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. Analogicznie, w przypadku braku stosownego – prawomocnego bądź przynajmniej tylko wykonalnego – orzeczenia, nie ma podstaw do stosowania innego środka przewidzianego przez ustawę, czyli nadzoru prewencyjnego (art. 22 – 24 ustawy).

Tymczasem w praktyce mogą zdarzyć się sytuacje procesowe takie jak ta opisana w jednym z wniosków skierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich: w stosunku do Skarżącego zapadło prawomocne postanowienie o uznaniu za osobę stwarzającą zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób i umieszczeniu w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym: sąd pierwszej instancji orzekł środek przewidziany ustawą, sąd drugiej instancji oddalił wniesioną przez uczestnika apelację. Skarżący został umieszczony w Ośrodku.

W sprawie tej została wniesiona skarga kasacyjna, która doprowadziła do uchylecia przez Sąd Najwyższy postanowienia sądu drugiej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania: tak więc zaskarżone postanowienie utraciło moc prawną, a orzeczenie sądu pierwszej instancji – prawomocność.

Obecnie nie istnieje zatem orzeczenie stanowiące podstawę pobytu Skarżącego w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym. Jednocześnie jednak

kierownictwo Ośrodka odmawia zwolnienia tej osoby, wskazując na brak jakiegokolwiek orzeczenia sądowego, które nakazywałoby dokonanie takiej czynności.

Wydaje się, że zaistniała sytuacja wynika z nieadekwatności ogólnych przepisów procedury cywilnej do regulacji postępowania skutkującego – w szerokim znaczeniu – pozbawieniem bądź ograniczeniem wolności; nie jest także funkcją procesu cywilnego ochrona społeczeństwa przed jednostkami niebezpiecznymi. Skoro ustawodawca zdecydował się na stosowanie w tym wypadku przepisów kodeksu postępowania cywilnego, konieczne było stworzenie właściwych *leges speciales*; powinny one regulować status osoby osadzonej w Ośrodku po upadku prawomocności orzeczenia.

Wprawdzie również w procesie karnym obowiązuje zasada, że wykonaniu podlega orzeczenie prawomocne; z chwilą uchylenia prawomocnego wyroku wykonanie kary i środka karnego ustaje; jednak Sąd Najwyższy, uchylając orzeczenie, może zastosować środek zapobiegawczy, w tym – tymczasowe aresztowanie oskarżonego (art. 538 § 1 i 2 kodeksu postępowania karnego). A zatem „z chwilą uchylenia wyroku wykonanie kary ustaje z mocy samej ustawy i nie jest w tym celu potrzebne odrębne orzeczenie. Oskarżony może być w danej sprawie nadal pozbawiony wolności tylko na podstawie orzeczenia sądu kasacyjnego o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Nie stosując tego środka, sąd kasacyjny powinien wydać nakaz zwolnienia oskarżonego, jeżeli w danej sprawie był pozbawiony wolności” (J. Grajewski, S. Steinborn, *Komentarz do art. 538 kodeksu postępowania karnego*, teza 1, LEX/el. 2015). Odpis wyroku kasacyjnego uchylającego zaskarżony wyrok, wraz z nakazem zwolnienia, stanowi podstawę zwolnienia osadzonego z jednostki penitencjarnej (§ 120 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności: Dz. U. z 2015 r., poz. 927).

Analogicznych regulacji brak jest w kodeksie postępowania cywilnego – nie sposób konstruować nakazu zwolnienia na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 415 kpc, służącym przywróceniu stanu rzeczy sprzed prawomocności orzeczenia; tym bardziej nie sposób wskazać podstawy prawnej dla dalszego przebywania tej osoby w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dys socjalnym.

Nawet ewentualne zabezpieczenie wniosku nie może stanowić takiej podstawy, gdyż – jak była o tym mowa wyżej – zgodnie z art. 757 kpc zabezpieczenie takie upada po upływie miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia o uznaniu za osobę stwarzającą zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób i umieszczeniu w ośrodku lub poddaniu nadzorowi prewencyjnemu.

Należy zatem stwierdzić, że przebywanie danej osoby w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dys socjalnym po uchyleniu prawomocnego orzeczenia o

umieszczeniu danej osoby w tym ośrodku jest obecnie pozbawione jakiejkolwiek podstawy prawnej; od momentu uchylenia orzeczenia sądu odwoławczego przez Sąd Najwyższy, osoba ta dysponuje roszczeniem odszkodowawczym za pozbawienie wolności bez właściwej podstawy prawnej (art. 23 § 1 w zw. z art. 417 kodeksu cywilnego).

Wydaje się zatem, że w tym zakresie ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób zawiera istotną lukę: nie została uregulowana sytuacja procesowa po uchyleniu prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy. Sąd ten ani nie dysponuje wyraźną kompetencją (analogiczną do tej przewidzianej w art. 538 § 1 kpk) do nakazania zwolnienia osoby osadzonej w ośrodku osób niebezpiecznych (chyba, że obowiązek takiego zwolnienia należy domniemywać), ani też do wydania rozstrzygnięcia o dalszym przebywaniu w ośrodku – niezależnie od uchylenia prawomocnego orzeczenia.

Z tych względów, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. jedn.: Dz.U. z 2014 r., nr 1648 ze zmian.) wnoszę o zajęcie stanowiska w przedstawionej sprawie.

W załączeniu przekazuję kopie dokumentów, obrazujących opisany w niniejszym piśmie przypadek.

Załącz. 3

Podpis na oryginale